

Tarih Ders Kitaplarında İmajlar

Devletler • Halklar • Kişiler

Editör: Ahmet ŞİMŞEK

Hüseyin KÖKSAL • Selahattin KAYMAKCI • Gülin KARABAĞ • Ramazan KAYA
Sezai ÖZTAŞ • Bülent AKBABA • Yasin DOĞAN • Banu ÇULHA ÖZBAŞ
Tercan YILDIRIM • Refik TURAN • Hasan IŞIK • Özgür AKTAŞ • Fatih YAZICI
Mehmet ELBAN • Hülya ÇELİK • Akif PAMUK • Neval AKÇA BERK
A. Erinç Erdal YILDIRIM • İrem PAMUK • Erol ÇİYDEM • Hasan GÜNAL
Mehmet Alper CANTİMER • Suat ÇATAR

Editör: Prof. Dr. Ahmet ŞİMŞEK

**TARİH DERS KİTAPLARINDA İMAJLAR:
DEVLETLER, HALKLAR, KİŞİLER**

ISBN 978-605-037-054-6

DOI 10.14527/9786050370546

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2019, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindex.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Kasım 2019, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Salmat Basım Yayıncılık Ambalaj Sanayi Tic. Ltd. Şti.
Büyük Sanayi 1. Cadde 95/1 İskitler/ANKARA
Tel: 0312-3411020
Faks: 0312-3413050

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 26062

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

SUNUŞ

1929 yılında 30 yaşında olan Belçikalı dahi bir ressam, kendisinin ve insanlığın ihanete uğradığını, üstelik bunu ihanet edenlerle uğrayanların elbirliğiyle yaptıklarını düşünüyordu. Dünya hakkındaki “birşeyler” korkunç biçimde yanıltıcıydı. Zihinlerimizde bir kesinlik hissi uyandıran bütün imgeler ve söylemler aslında bizde oluşturdukları izlenimin dışında birer gerçekliktiler. Oysa insanlar, onları gerçekliğin “ta kendisi” imişler gibi düşünüyorlardı. Üstelik imgeler ve söylemler de, kasıtlı yapıyorlarmış gibi “herşey” hakkında ve “her yerde” idiler. Politika, din, tarih, gelişme, Avrupa, insan, öteki, hak, özgürlük, savaş, barış, ilerleme gibi aslında “herşeyle ilişkili” olan temel kavram ve olgular, her zaman bir imgenin yada bir söylemin eşliğinde dolaşıma çıkmakta; onlar tarafından temsil edilmekte idiler. Bu temsilden, ilişkili oldukları “herşey” etkilenmekte idi. Herkes, kavram ya da olgunun çıplak halini değil, imgeyle ya da söylemle giydirilmiş halini görüyor, bu temsili gerçekmiş gibi bir kenara koyuyor ve “herşey”i buna göre düşünüyordu. Sorun, imgeler ve söylemler bir yana giderken, gerçekliğin başka bir yana gittiğinin acı biçimde anlaşılmasıyla ortaya çıktı. I. Dünya Savaşı, yukarıdaki kavram ve olgular hakkında zihinlerde hoş bir izlenim uyandıran her türlü imgenin yahut söylemin bütün inandırıcılığını yıkan olaydı. René Magritte, işte bu yıkımın sonunda ihanete uğradığını düşündü.

Herkesin acı çektiği, bütün politik haklılık argümanlarının aslında haksız çıktığı ve “bütün bunlara değer miydi?” dedirtecek trajedilerin içinde önemsizleşerek silinip gittiği Büyük Savaş biteli henüz 11 yıl olmuştu. Akıllar ve vicdanlar henüz ne kendini toplayabilmiş, ne de aklayabilmişti. Üstelik dünya başka büyük bir buhranın tam ortasındaydı. İnsan aklına ve ahlakına duyulan güven yıkılmış ve onların ortaya koyduğu kesinlikler kuşkuyla karşılanır olmuştu. İngiliz tarihçi Lord Acton’a 1896 yılında “artık bütün bilgiler ulaşılabılır ve her sorun çözülebilir olduğuna göre...” dedirten yeterlilik duygusu yerini “O olduğunu düşündüğümüz hiç birşey belki de O değildir” kuşkuculuğuna bırakmıştı.

“Bu, bir pipo değildir.” Oysa resme bakan insanlar bunun, bir pipo olduğunu düşünme eğilimindedirler. Bazıları “bunun” bir pipo olduğunu sanırlar, bazıları inanırlar. Bazıları “kuvvetle” inanırlar. Hayatında hiç pipo görmemiş biri, pipo adı verilen gerçekliğin “bu” olduğunu düşünebilir. Elinde piposuyla resme bakan biri ise,

bunun “bir pipo” olduğunu. Herhangi biri “fakat bu bir pipo değil, pipoyu temsil eden bir resimdir” dediğinde, kimi bunu yersiz ve çokbilmiş bir titizlik olarak değerlendirir ve böyle çocukça bir ayrımı gereksiz bulur. Gözlerinin önünde duran bu kesinlik; bu resim, “onun” bir pipo olduğundan emin olmasını sağlar ve konuya ilişkin bütün tartışmalarda bu ruh hali; yani “kesin bir şeylerden emin olma”nın hazzı görülür. Kimi ise “resimdeki şey’in”, yapılışındaki ustalıktan dolayı pipoyu temsil edebileceğini dolayısıyla ona “bir pipo” denilmesinin pekala uygun olduğunu savunabilir. Belki de “onun” bir pipo olup olmadığı sorunu, tek başına ele alınamayacak bir sorundur. Pipo içenler ve içmeyenler, pipoyu bilenler ve bilmeyenler, ressamı tanıyanlar ve tanımayanlar, “o şeyin” aslında ne olduğunu umursayanlar ve umursamayanlar hesaba katılarak düşünülmelidir.

Aslında, bir problem yokmuş gibi görünmektedir. Sanatçı, küçük bir muziplik yapmış gibidir. İşi karmaşıklaşmış gibi göstermeye gerek yoktur. Resimdeki “şey’in, piponun ta kendisi yada temsili resmi olarak kabul edilmesinin ne önemi olabilir?

Gelin görün ki, Magritte ısrar etmektedir. Örneğin “bu” da, O’na göre “bir elma” değildir. Üstelik şaka da yapmamakta, ciddi sözcükler kullanmaktadır; örneğin, yandaki resmin adı “İmgelerin İhaneti”dir.

Ressamın yaşadığı döneme dönüldüğünde onun aslında “önemli bir şeyler” söylediği sonucuna ulaşılabilir. René Magritte, “İmgelerin İhaneti” adını verdiği çarpıcı çalışmasını sergilediğinde dönemin ruhu kuşkuyla, acılarıyla, hayal kırıklıklarıyla, kandırılmışlık ve yetersizlik duygularıyla doluydu. Magritte, gerçekliğe ve onu temsil eden her şeye, dönemin ruhunun getirdiği bütün bu izlenimlerin

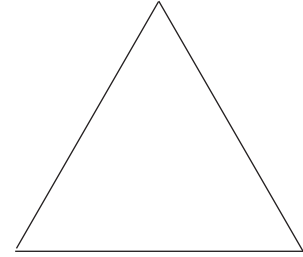
eşliğinde bakıyordu. O, yaşadığı dönemin gerçekliğini, yukarıdaki I. Dünya Savaşı sonrasına ilişkin betimlemelerin zihinlerimizde oluşturduğu izlenimlerden farklı algılıyor olsa gerekti. İki dünya savaşı arası hakkında tarih kitapları okumuş, filmler izlemiş yada ders kitabının ilgili bölümünü çalışmış da olsak, hiçbirimizin aklına bütün bu olup bitenleri “imgelerin ihanetiyle” açıklamak gelmez. Çünkü örtük olarak, “gerçekliğin temsillerinin” gerçekliği bütünüyle temsil edebildiklerine inanırız. Yukarıdaki betimlemeler ise, bizlerde “ihanete uğradığımız” duygusu uyandıracak kadar korkunç olmaktan uzaktırlar. Oysa Magritte ya da bir başka “canlı tanık” için, bir gerçekliği temsil iddiasında bulunan bir imge yahut söylem,

gerçekliğin kendisinden çok onun hakkındaki imgeyi yada söylemi oluşturan ve o imge yada söylemi tüketenler hakkında bir fikir verir.

İmgelerin İhaneti'nde bulunan şey, elbette bir pipo değil, bir piponun “temsili resmidir”. Belki bu konunun üzerinde düşündükleri belki de itirazlarla karşılaşmak istemedikleri için ders kitabı yazarları tarafından, kişi yada olayları betimleyen resimlerin altına, “temsili resim” yazılır. Sözü edilen temsil etme durumu yalnızca imgeler için geçerli değildir. “Sözcükler” için de geçerlidir. Bir tarih metninde geçen “savaş” sözcüğü kavramsal bir temsildir ve bütün gücü yazan yahut okuyan kişinin hafsalası ve hissiyatı ile sınırlıdır. Biraz daha basitleştirmek gerekirse, bir cümlede geçen “soğuk” sözcüğünü okuyan hiç kimse, soğukun “nasıl bir durum” olduğunu anlamaz ve üşümez. Hatta örneğin bir insanın, bir metinde geçen “üşüyorum” sözcüğünü yüksek sesle okuması, o an üşüyor olduğunu göstermez, yahut gerçeklik ve dürüstlük adına üşümesini gerektirmez. Bununla birlikte insanlar, imgelerin yada söylemlerin gerçekliği bütünüyle temsil ettiklerine inanırlar. Bu durum, özellikle tarih ders kitapları söz konusu olduğunda daha da belirginleşir. Çoğumuz tarih ders kitaplarının, kişi, kronoloji yada tanımlarda belirgin bir yanlışlık yapılmaması halinde, gerçekliği bütünüyle temsil edebildiklerini ve o kitaplarla tarih çalışan öğrencilerin, bu temsilden bihakkın yararlandıklarını düşünürüz. Oysa, herhangi bir “bilgi yanlışı” ya da “tartışmalı bir yaklaşımı” olmasa dahi, ders kitapları gerçekliği “bir insanı durum” olarak temsil edemez. Bir yemek kitabının, kendisini okuyan birini doyuramayacağı gibi. Çünkü oradaki “makarna, aslında makarna değildir”. Bu durum, imaj kavramının tanımı ile ilgilidir.

Tablodaki “şeyin” bir pipo olup olmadığı tartışması uzatılabilir. Ancak kah önemli değerlendirmeler yaparken temel kriterimiz olan kah arada aklımıza gelen kah bir şeyler yaparken gözümüze çarpan imgelerin, “kendisi imiş gibi göründükleri şey” olmadığı başka durumlar da mevcuttur. Örneğin, bu bir üçgen midir?

Bu, bir üçgen değildir. Çünkü şeklin sol alt köşesinde bu metnin yazarı tarafından yapılmış bir boşluk bulunmaktadır. Bu bilgiye sahip olduğumuz halde, zihnimiz, görmek ve inanmak istediği; öyle olduğunu varsaydığında taşların yerli yerine oturacağını hissettiği şekilde algılama konusunda ısrar eder. Şeklin üçgen olmasını engelleyen küçük boşluk, şekle uzaktan bakan ve onun üçgen olduğunu varsayarak üzerinde trigonometri hesapları yapmak isteyen bir uzmanın işini yarıda bırakmasını sağlayabilir. Çünkü şekil, temsil eder görüldüğü gerçekliğin kendisi değildir. Ama farklı renklerde ve birbirinden bağımsız bilardo toplarını bir araya toplamak amaçlı sözkonusu olduğunda, şeklin en görünür yerinde dahi bir boşluk olması, çok da önemli değildir.

İmgeler ve söylemler, düşünce ve duygularımızı şekillendiren imajları oluştururlar. Bu kavramların, elinizde tuttuğunuz, tarih ders kitaplarına ilişkin özgün bir

inceleme olan bu eserin sunuşunda dile getirilmesinin bir anlamı var. Tarih ders kitapları adeta bir imgeler ve söylemler festivalidir. Üstelik yukarıdaki garip “bu nedir, ne değildir?” tartışması, aynıyle tarih ders kitaplarında bulunan imge ve söylemler için de geçerlidir. Bu durumu açıklamak için önce, yukarıda sıklık-

la kullanılan kavramların netleştirilmesi gerekebilir. Latince “imago” (resim) kökünden gelen imge, TDK Büyük sözlükte “*zihinde tasarlanan, gerçekleşmesi özlenen şey, düş, hayal*” olarak ve *ikinci tanımda ise “genel görünüş, izlenim, imaj”* olarak ele alınmaktadır. Felsefede imge, “*duyulur yada görünür bir kaynaktan gelen zihinsel tasarım*” olarak açıklanır. İmge, nesnel dünyanın öznel yansımasıdır. Duyumlar, algılar, tasarımlar, kavramlar, önermeler, kuramlar ve varsayımlar, değişik türde imgelerdir. Esasında imge-imaj derken, zihinsel bir tasarımdan bahsetmekteyizdir. Bu zihinsel tasarım, algılanabilir bir kaynaktan esinlenerek, insanın kişi kurum olay süreç yada bir olgu hakkında zihninde oluşan bilişsel ve duyuşsal izlenim anlamına gelir. İmge, dış dünyadaki nesnelere insan zihnindeki resmi, kopya ya da tasarımı; gerçek ya da gerçek dışı bir şey ya da olgunun zihindeki tasarımı, oluşan sureti olarak daha geniş biçimde tanımlanabilir. Öyleyse, imaj yada imge denildiğinde, imgenin nesnesi olan dış kaynak ve öznesi olan kişide oluşturması beklenen zihinsel süreç ve bu sürecin sonucunda ortaya çıkan genel izlenim akla gelir. Söylem ise, yine TDK sözlükte, “*bireyin, dili sözlü yada yazılı biçimde cümle sınırlarını aşacak biçimde kullanması, söz*” olarak tanımlanır. Bu tanımda, “cümle sınırlarını aşmak” oldukça ilginç bir nitelemedir. Herhangi bir cümlenin sınırlarını aşacak biçimde dilin kullanımı sonucunda ortaya çıkan “aşkın duruma” herhalde söylem denebilir. Farklı bir söyleyişle, toplumsal ilişki ve bağları yapılandırmak üzere bilginin düzenlenmesinde izlenen yoldur.

İmajın tek başına düşünülemez bir unsur olmadığı anlaşılmaktadır. İmaj zihinde “oluşturulan” bir durum, bir izlenimler bütünüdür. İmaj için, dış dünya, ona ilişkin kaynaklar ve bir hedef zihin gereklidir. Elinizde tuttuğunuz bu çalışmada, ders kitaplarında yer alan “görsellerin” (harita, fotoğraf, resim vb) değil “imajların” araştırılmasının nedeni, bu önemli husus olmalıdır. Ders kitapları, içindeki “herşeyle birlikte” okuyucuların zihinlerinde bir “imaj” oluşturma araçlarıdır. Yine benzer şekilde, ders kitaplarında yer alan anlatılar da “bir” söylemdir çünkü çoğunlukla bu dil, toplumsal ilişki ve bağları yapılandırmak amacıyla yeniden oluşturulur. Bir başka söyleyişle tarih ders kitapları, tarihsel bilgiyi, “anamlı bir imajlar bütünü” oluşturabilmek adına bir “söylem” eşliğinde “yeniden kurar”.

ramına” bağlı olarak yazıldıkları gerçeğini şaşırtıcı biçimde görmezden gelirler. Ders kitabı yazarının, içeriği programın amaçlarına ve kazanımlarına göre yeniden kurma, yaş düzeyine uygun dil belirleme, programda doğrudan doğruya içeriğe dahil olmayan, beceri yada değer kazandırma gibi, “bir tarih kitabı yazma”nın ötesinde yükümlülüklerinin de olduğu da görmezden gelinir. Bu çerçevede, tarih ders kitaplarının, yukarıda sözü edilen imajları oluşturma konusunda ne denli dezavantajlı bir konumda oldukları görülebilir.

Türkiye’de son yirmibeş yıldır, tarih ders kitaplarını “eğitimsel açıdan” inceleyen çok sayıda akademik araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalar ders kitaplarının ve öğretim programının; kazanım, değer ve beceri gibi bileşenler konularındaki uygunluğu ile program amaçlarına, öğrenci seviyesine, ya da belli başlı eğitim yaklaşımlarına görelikleri konularında önemli veriler sağlamaktadırlar. Sonuçlar kaba biçimde genellendiğinde, ders kitaplarının eğitimsel açıdan sanıldığı kadar müktedir bir araç olmadığını göstermektedirler. Ancak bu genelleme, ders kitaplarını bütünüyle önemsiz kılmamaktadır.

Ders kitapları, özellikle de tarih ders kitapları, politik ve sosyo-kültürel açılardan bir “sembol” olarak görülmektedir. Ders kitaplarının, devlet olgusuyla, iktidar olgusuyla, bu ikisiyle bağlantılı olarak ideoloji olgusuyla yakından ilişkili oldukları, dahası onlar tarafından fütursuzca değiştirilebildikleri düşünülür. Üstelik değişiklikler ne yönde yapılmışsa, bugün doğan bebeklerin yirmi yıl sonra o yönde büyümüş yetişkinler olacakları varsayılır. Adeta toplumsal mühendislik hamlelerinin çimentosu imiş gibi değerlendirilir. Bu yaklaşım büsbütün yersiz de değildir. Ders kitabının sanıldığı kadar etkili bir çimento olmadığına yukarıda kısaca değinilmiş olmakla birlikte, baskı grupları kadar iktidarların da ders kitaplarına benzer bir anlam yüklediklerinin belirtilmesi gerekir. Bu, karşılıklı bir kör dövüşü gibidir. Mizahi bir biçimde denilebilir ki, ülkede bütün öğrenciler mezun olmuş olsa da bütün okullar boş olsa da iktidarlar yine de kendi kitaplarını yazarlar ve baskı grupları da yine aynı hoşnutsuzlukla eleştirirler. Bu çekişmeli garip tutum, bütünüyle tarafların zihinlerindeki imajlarla ilişkilidir. Ders kitaplarında özü ve çerçevesi çizilen imajların, gerçeklikle örtüşeceği varsayımına dayalıdır. Yani, ders kitaplarındaki temsili pipo resminin, piponun ta kendisi olduğu düşünmenin sonucudur.

Ders kitabının örtük olarak çerçevesini çizdiği vatandaşlık tanımı, biz olgusuna kimlerin nasıl dahil edildikleri ve kimlerin dahil edilmedikleri, kullanılan dilin yine örtük olarak önerdiği ahlak öğretileri gibi daha çok politik tercihlerle ilişkili eleştiriler görülür. Esasında Türkiye’de tarih ders kitaplarının eleştirel gözle incelenmesi, bu yolla başlamıştır. Bazı sivil toplum kuruluşlarının bu yönde yürüttükleri tartışmalar, yalnızca ders kitaplarına değil bütünüyle tarih eğitimine yönelik

araştırmaların da başlamasına vesile olmuşlardır. Son yıllarda yalnızca Türkiye’de vaktiyle kullanılmış yada halihazırda kullanılmakta olan ders kitaplarının politik söylemler eşliğinde incelenmesiyle yetinilmemekte, Türk tarihi ile ilgili diğer ülkelerin tarih ders kitapları da özellikle Türk tarihi ile kesişme noktaları işlenirken kullandıkları dil ve söylem açısından incelenerek Türkiye’deki ilgili literatür zenginleştirilmektedir.

Elinizdeki çalışmanın, bugüne değin alana katkı sağlayan tüm diğer çalışmalardan farklı yanları bulunmaktadır. İlk olarak, imaj kavramı, yaygın kullanımıyla “her tür görsel” anlamının ötesinde ele alınmıştır. Kitapların yazdıkları dönemin sosyo-kültürel koşulları ve politik yönelimleriyle oluşan aktüel “söylem”in, ders kitaplarında tarihsel bilginin “yeniden kurulmasına” zemin oluşturduğu apriori olarak kabul edilmiştir. İncelenen imajların, sözkonusu dönemsel söylem doğrultusunda oluşması istenen “bir izlenimler bütünü” olduğu da yine aynı şekilde apriori olarak kabul edilmiş ve dönemsel imajlar bu çerçevede anlaşılmaya çalışılmıştır. Daha açık bir söyleyişle, “ders kitabıyla ne, neden, nasıl yapılmaya çalışılmış?” sorusuna cevap aranmıştır. Bu başlama noktası, incelenen ders kitaplarında yer alan görseller, kullanılan dil gibi unsurların, kendilerini aşan tarihsel, politik ve sosyo-kültürel bir çerçeve içinde incelemeyi gerektirmiştir. Bu yönüyle, bu kitabın okuyacağınız her bir bölümü, incelediği konuya ilişkin olarak, Türkiye’nin tutum ve anlayışının göstergelerinin analizi olarak görebilirsiniz. Örneğin “Türk Ders Kitaplarında İsrailoğulları ve İsrail Devleti” adlı bölüm, dönemsel olarak zihinlerimizde oluşan “israiloğullarına ilişkin izlenimler bütünü”nün; yani “israiloğulları imajının” çözümlendiği ve zaman içinde eğer değişmiş ise bu değişimin yönü ve gerekçeleri açıklanmaya çalışılmıştır. Esasında her bir imaj, kendi zihnimizdeki dönüşümlerin; yani kendi toplumsal hafızamızın analizidir.

Çalışmanın bir diğer farkı, içerik seçimindeki esnekliktir. Kitabın içindekiler kısmına baktığınızda, konusunun sınırlarını tizlikle çizen bir akademik yaklaşım değil, sizleri eğlenmeye davet eden bir entelektüel şölen izlenimi edineceksiniz. Okumaya başladığınızda ise, Eco’nun deyişiyle “romancı okuması” yaptığınızı fark edeceksiniz. Sadece ilgilendiğiniz konunun değil, o konuyla ilgili olan “her şeyin” kendi kendine bir sonraki sayfa yada bölümde ele alındığını ve bunun da sizlere, hayatın bütünlüğünü hatırlattığını fark edeceksiniz. İlişkisiz gibi görünen bir diğer bölümün ise, sözkonusu bütünlüğün sizler için karanlıkta kalmış bir başka parçası olarak karşınıza çıktığını göreceksiniz. Alışılmış şekliyle söylemek gerekirse, elinizde tuttuğunuz kitap, disiplinler arası ve çok disiplinli bir arayışın ürünüdür. Konuların tamamının, Türkiye’nin sosyo-kültürel tarihinde, kah rahatsız edici kah hoşnutluk uyandırıcı imajlar halinde var olduklarını görmek mümkündür. Bu imajların birbiriyle entegrasyonu, zaman içinde Türkiye’de hiç değilse “resmi

söylemin” dünyaya nasıl baktığını göstermesi açısından anlamlıdır. Üstelik imaj kavramının doğası gereği, sözkonusu konuların aynı zamanda insanların zihinlerinde de aynı değişkenlikte ve muhtemelen farklı anlamlar taşıyarak var olduklarını bilmek ayrıca heyecan vericidir.

Tarih ders kitapları hakkındaki araştırma ve tartışmalar, hiçbir zaman sonuca ulaşmayacak gibi görünmektedir. Tarihsel bilginin doğası, onun söylem ya da imgelerle temsili ve yeniden kurulmasındaki sorunlar ve gerçekliği hem epistemolojik hem de politik açılardan temsil edebilme kabiliyetine ilişkin derin tartışmalar, bu durumun gerekçeleridir. Her ne olursa olsun, tarih ders kitapları, tarihin görünür olduğu araçlardan biridir ve tarih konusundaki her duyarlılık, onların değerlendirilmesinde kullanılan eleği sıklaştırmaktadır. Bununla birlikte, tarihin ancak onu bilen insan zihniyle birlikte var olabilmesi gibi tarih ders kitabının söylemi de sayfalarda yer aldığı şekliyle değil, insanların zihinlerinde uyandırdığı izlenimlerin biçimi ve anlamıyla birlikte düşünüldüğünde anlamlıdır. Elinizdeki kitap, tarihe, tarih ders kitaplarına ve bir dönem belli başlı konular hakkında oluşmuş imajlara farklı bir açıdan bakabilmenize katkı sağlama amacıyla yazılmıştır.

Doç. Dr. Hüseyin KÖKSAL
Gazi Üniversitesi

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editör: Prof. Dr. Ahmet ŞİMŞEK

Tarih Ders Kitaplarında Türk İmajı

Doç. Dr. Tercan YILDIRIM - Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Tarih Ders Kitaplarında Orta Asya

Doç. Dr. Refik TURAN - Aksaray Üniversitesi

Tarih Ders Kitaplarında Çin İmajı

Doç. Dr. Ramazan KAYA - Atatürk Üniversitesi

Tarih Ders Kitaplarında “Bizans”

Doç. Dr. Banu ÇULHA ÖZBAŞ - Dokuz Eylül Üniversitesi

Tarih Ders Kitaplarında Moğollar ve Cengiz Han

Dr. Öğr. Üyesi Neval AKÇA BERK - Çukurova Üniversitesi

Tarih Ders Kitaplarında Timur ve Timurlular

Dr. Öğr. Üyesi Erol ÇİYDEM - Kastamonu Üniversitesi

Prof. Dr. Selahattin KAYMAKCI - Kastamonu Üniversitesi

Tarih Ders Kitaplarında Avrupa: Hristiyanlık- Papalık- Haçlılar- Rönesans-Reform-Modernizm

Doç. Dr. Mehmet ELBAN - Bayburt Üniversitesi

Tarih Ders Kitaplarında Fatih İmajı

Öğr. Gör. Mehmet Alper CANTİMER - Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Tarih Ders Kitaplarında Safeviler ve Şah İsmail

Dr. Öğr. Üyesi Hülya ÇELİK - Sakarya Üniversitesi

Tarih Ders Kitaplarında Orta Avrupa İmajı: Macaristan, Avusturya ve Polonya

Doç. Dr. Sezai ÖZTAŞ - Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Tarih Ders Kitaplarında Düvel-i Muazzama: Almanya, Fransa, İngiltere

Dr. Öğr. Üyesi Akif PAMUK - Marmara Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi İrem PAMUK - Sağlık Bilimleri Üniversitesi

Tarih Ders Kitaplarında Rusya

Doç. Dr. Özgür AKTAŞ - Kafkas Üniversitesi

Tarih Ders Kitaplarında Yunanlılar ve Yunanistan

Doç. Dr. Ş. Gülin KARABAĞ - Gazi Üniversitesi

Tarih Ders Kitaplarında İttihat-Terakki Ve “Triumvira”:

Enver, Cemal ve Talat Paşalar

Dr. Öğr. Üyesi A. Erinç Erdal YILDIRIM - Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Tarih Ders Kitaplarında Arap İmajı

Doç. Dr. Yasin DOĞAN - Pamukkale Üniversitesi

Tarih Ders Kitaplarında İsrailoğulları ve İsrail Devleti

Doç. Dr. Hasan IŞIK - Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Tarih Ders Kitaplarında II. Abdülhamit İmajı

Bilim Uzmanı Suat ÇATAR

Tarih Ders Kitaplarında Sultan Vahdettin ve Damat Ferit Paşa İmajı

Dr. Hasan GÜNAL - Balıkesir Üniversitesi

Tarih Ders Kitaplarında Mustafa Kemal Atatürk İmajı

Doç. Dr. Bülent AKBABA - Gazi Üniversitesi

Tarih Ders Kitaplarında Azınlıklar: Ermeniler, Rumlar, Yahudiler

Doç. Dr. Fatih YAZICI - Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Tarih Ders Kitaplarında Çerkez Ethem İmajı

Dr. Hasan GÜNAL - Balıkesir Üniversitesi

Doç. Dr. Ramazan KAYA - Atatürk Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	xi
GİRİŞ.....	1
TARİH DERS KİTAPLARINDA TÜRK İMAJI.....	13
TARİH DERS KİTAPLARINDA ORTA ASYA.....	35
TARİH DERS KİTAPLARINDA ÇİN İMAJI.....	51
TARİH DERS KİTAPLARINDA “BİZANS”	77
TARİH DERS KİTAPLARINDA MOĞOLLAR VE CENGİZ HAN.....	95
TARİH DERS KİTAPLARINDA TİMUR VE TİMURLULAR.....	115
TARİH DERS KİTAPLARINDA AVRUPA: HRİSTİYANLIK- PAPALIK- HAÇLILAR- RÖNESANS-REFORM-MODERNİZM	133
TARİH DERS KİTAPLARINDA FATİH İMAJI.....	159
TARİH DERS KİTAPLARINDA SAFEVİLER VE ŞAH İSMAİL.....	179
TARİH DERS KİTAPLARINDA ORTA AVRUPA İMAJI: MACARİSTAN, AVUSTURYA VE POLONYA	193
TARİH DERS KİTAPLARINDA DÜVEL-İ MUZZAMA: ALMANYA, FRANSA, İNGİLTERE.....	211
TARİH DERS KİTAPLARINDA RUSYA.....	239
TARİH DERS KİTAPLARINDA YUNANLILAR VE YUNANİSTAN	257

TARİH DERS KİTAPLARINDA İTTİHAT-TERAKKİ VE “TRİUMVİRA”: ENVER, CEMAL VE TALAT PAŞALAR	275
TARİH DERS KİTAPLARINDA ARAP İMAJI.....	295
TARİH DERS KİTAPLARINDA İSRAİLOĞULLARI VE İSRAİL DEVLETİ.....	321
TARİH DERS KİTAPLARINDA II. ABDÜLHAMİT İMAJII	337
TARİH DERS KİTAPLARINDA SULTAN VAHDETTİN VE DAMAT FERİT PAŞA İMAJI	353
TARİH DERS KİTAPLARINDA MUSTAFA KEMAL ATATÜRK İMAJI.....	375
TARİH DERS KİTAPLARINDA AZINLIKLAR: ERMENİLER, RUMLAR, YAHUDİLER.....	393
TARİH DERS KİTAPLARINDA ÇERKEZ ETHEM İMAJI.....	409
GENİŞLETİLMİŞ KAYNAKÇA	423

GİRİŞ

Ahmet İnam bir yazısında, tarihin geleceğe yazıldığını konu etmişti.¹ Gerçekten de tarih geleceği mi yazılıyordu? Bu tartışma, elbette farklı yaklaşımlara açık olarak süregidecek. Ancak tarihçinin geçmişe dönük yazmadığı kesin, gibi. Diğer bir anlatımla tarihe hayat veren tarihçi, şimdinin bir insanı olarak, geçmişle ilgileniyor. Bu durum, onun geçmişten bulduğu bazı kanıtlar aracılığıyla, bazı izleri sürmesini ve elde ettiği malzemeyi çözümlenerek şimdiki zamanda bir anlamda inşa ederek yazmasını içeriyor. Bu sebepten, hem tarihçi hem de yapığı iş, kaçınılmaz olarak bugüne ait. Yazdığı tarih de hem bugün için anlamlı bilgi sunuyor, hem de geleceğe yönelik projeksiyonlar geliştirmek adına işlevsel bir imkan sağlayabiliyor.

Bilimlerin geleceğe yönelik projeksiyon sunma (tahminde bulunma) işlevleri, aslında pozitivismden mülhem 19. yüzyıldan beri varlığını sürdürüyor. Malum pozitivism, bilimi, düzensiz olarak tanımladığı alandan belli bir metodoloji ile elde edilen bilgileri sistematize ederek, bugünü ve yarını biçimlendirmek adına bir işlevle tanımlıyordu. Bilim felsefesi alanında son yüzyılda ortaya atılan pek çok yeni kuram ve yaklaşıma karşın bu işlevsellik, hep göz önünde bulunduruldu. Sosyal bilimler başta olmak üzere, Tarih gibi insan ve toplum bilimleri de bu işlevselci bakış açısından etkilendi.

Bilindiği gibi 19. yüzyılın Batı merkezli uluslaşma ve modernleşme süreçlerinde eğitim, modern toplumu yaratmak için önemli bir olgu haline geldi. Toplumsallaş(tır)ma adına, modern ulusun yeni yaşam tarzını ve değerler dizgesini bireye kazandırmak amacıyla açılan okullar, geçmişin öğretimini de tarih dersleri üzerinden planladı. Tarih, uluslaşma sürecinde milli kimliğin inşası için eğitim dizgesine dahil edildikten sonra, neredeyse bu misyona göre biçimlendi. Modern tarih öğretimi de modern ulus devletlerde kolektif ve millî bir kimlik oluşturma çabasını içerdi. Öyle ki Tarih, eğitim dizgesinde yer bulmakla birlikte,

1 Ahmet İnam, "Tarih Geleceğe Yazılır", Çevrimiçi: <http://www.phil.metu.edu.tr/ahmet-inam/tarih.htm> (Erişim Tarihi: 29.09.2019).

iktidarların meşruiyetine zemin oluşturmak adına, zaman zaman tabiri caizse işlevsellikten öte araçsallaştırıldı.

Millî kimliğin oluşturulmasında modern tarih öğretimi, iki temel araç üzerinden kurgulandı. Bunlar, öğretim programları ve ders kitaplarıdır. Ders kitaplarının öğretim programlarına uygun şekilde hazırlandığı ve özellikle sosyal alanlarda öğretmenlerin ağırlıklı olarak ders kitaplarına dayalı ders işledikleri dikkate alındığında, tarih ders kitaplarının millî kimlik inşasındaki rolü çok daha iyi anlaşılabilir.²

Eğitim sürecinde ise tarih ders kitapları, hem öğrencileri hem de öğretmenleri biçimlendiren önemli aktörlerdendir. Zira tarih ders kitapları, bir toplumun çocuklarına/gençlerine aktarmak istediği ve resmen kabul gören bilgileri, sadece bilgi olarak aktarmakla yetinmeyerek, toplumun siyasal ve toplumsal normlarını da bir anlamda belleklere kazımaya çalışır. Bu öğretim süreci, bir anlamda köklerimiz, belirli bir yerde niçin ve nasıl yaşadığımızı, bu yerin nasıl tanımlanıp nitelendirilebileceğini, bir başka deyişle “kim olduğumuzu” açıklamaya çalışır. İçerdiği bilgiler açısından her zaman tartışmalı bir yapıya sahip olan tarih ders kitapları, okutuldukları toplumun politik tercih ve değerlerini dönemselsel yansıtımları açısından da bir politik hafıza unsuru ve bellek bankası olarak karşımıza çıkarlar. Bu materyaller, iktidarlarca hazırlanan tarih öğretim programları ışığında, öğrencilerin değer, inanç, kişilik ve hayata bakış açılarının şekillenmesinde anahtar rol oynar. Bu sebepten tarih ders kitapları, hükümetlerin kendi görüşlerini, geçmiş bilgisi içinde öğrenciye aktarmaya çalışan araçlara dönüşür.³ Bu bağlamda tarih, geçmişin ve kolektif hafızanın, egemen söylem tarafından yeniden inşası biçiminde kendini gösteren, bir anlamda ideolojik bir aygıt dönüşür. Bu inşa, tarih dersleri aracılığı ile bireylere aktarılmaya çalışılır. Egemen söylemin geçmişi algılayış biçimi, egemen kimliğin bir parçası olarak ortaya çıkar. Böylelikle, egemen söylemin kolektif kimlik tasarımıyla dönemin tarih anlatısı birleşir.

Kolektif kimlik, her topluluğun diğerlerinden farklı, buna karşın kendine özgü nitelikler taşıdığı vurgusuna dayanan bir yaklaşım ve aidiyet duygusu ile şekillenir. Bu çerçevede dil, tarih, kültür, din gibi bileşenlerin yanı sıra toplumun belleği de kolektif ve millî kimliği yapılandırır.⁴ Dolayısıyla millî kimliğin inşası

2 Ahmet Şimşek ve Ee Young Cou, “Güney Kore Tarih Ders Kitaplarında Türk ve Osmanlı Algıları”, *bilig*, Sayı: 89, İlkbahar 2019, s. 144.

3 Ahmet Şimşek ve Funda Alaslan, “Milliyetçi Tarihten Milli Tarihe, Çatışmacı Eğitimden Barışçı Eğitime Doğru Türkiye’de Tarih Ders Kitapları”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 40 (Ocak – Şubat 2014).

4 Nuri Bilgin, “Kimlik Arayışı Olarak Resmi Tarih”, *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*, Haz. Salih Özbaran, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995, s.108.

için birlik/beraberlik/aidiyet söylemlerinin kullanılması kadar farklılıkları vurgulamak adına “öteki”nin icadı da kaçınılmazdır.

Uluslaşma sürecinde toplumların yaşadıkları milli kimlik inşası ve bunun eğitim yoluyla gençlere kazandırılmasında tarih derslerine biçilen rol, 19. yüzyıldan itibaren bazı dönemlerde yarattığı “öteki”lerle aşırı hale geldi.⁵ Hatta Birinci Dünya Savaşı sonunda, bu olumsuzluğu fark eden bazı devletler ve sivil toplum kuruluşları,⁶ savaşa neden olacak biçimde yer alan, “başka toplumlar hakkında olumsuz/klişe/kalıp yargıların ve ötekileştirici ifadelerin” tarih ders kitaplarından çıkarılmasını önerdiler. Bu süreç özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra UNESCO bünyesinde çok daha sistemli olarak yürütüldü.⁷ Bu bağlamda George Eckert, UNESCO işbirliği ile ilk olarak 1951 yılında Avrupa tarihindeki tartışmalı sorular hakkında Fransa-Almanya anlaşması projesini başlattı. Sonradan kurulan George Eckert Enstitüsü ise ders kitapları üzerine çalışmalara devam etti.

Türkiye’de Tarih Ders Kitapları ve İdeoloji

Yeniden vurgulamak gerekirse, eğitim materyalleri olarak ders kitapları, pedagojik olmanın ötesinde gerçekte ideolojik bir işlev de üstlenir. Siyasi iktidarlar, toplumun kolektif belleğinde yer edinmesini istediği tüm değer, tutum, bakış açılarını dersler aracılığıyla aktarırlar. Ders kitaplarında yer alan konuların boylam-

- 5 Tercan Yıldırım, *II. Meşrutiyetten Günümüze Lise Tarih Ders Kitaplarında Türk Kimliğinin İnşası*. (Yayınlanmış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul, 2014.
- 6 Birinci Dünya savaşı sonrası kurulan Föreningen Norden örgütü 1920 yılında kurulmuş ve ders kitapları ile ilgilenmeye başlamıştır. Pingel, F. *Ders Kitaplarını Araştırma ve Düzeltilme Rehberi*, Çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 2003. Milletler Cemiyeti Uluslararası Düşünsel İşbirliği Komitesi adı altında akademik eğitim projesi başlatmıştır. M. Zunic, *Hırvatistan’da Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı İmajı*. Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s.16. Dünyada tarih eğitiminin “ezeli düşmanlıklar” yaratmasının engellenmesi ve barış destekleyici bir mahiyet kazanması için 1919’da Milletler Cemiyetine bağlı olarak “Cooperation Intellectuelle” adlı komisyon kurulmuş, bu görevi 1945’te Birleşmiş Milletlere bağlı olarak UNESCO’ya devretmiştir. Şimşek ve Alaslan, a.g.e, 2014. Milletler Cemiyeti, bünyesindeki ders kitaplarının düzeltilmesinden sorumlu organı Düşünsel İşbirliği Uluslararası Komitesi, bütün ulusal komisyonların taraflı ve hatalı metinleri düzeltmek ve böylelikle gelecekte “öteki ülkeler hakkında temel yanlış anlamalar”ın önünü geçmeyi amaçlamıştır. Bu amaçla karşılaştırmaya dayanan karşılıklı bir ders kitabı analizini başlatmaları gerektiğini bildirerek ulusal öğretmen derneklerinin ve belirli özel vakıfların ön çalışmalarından yararlanma yolunu açmıştır. Pingel, a.g.e., 2003, s. 5.
- 7 Mustafa Safran ve Bahri Ata, “Barışçı Tarih Öğretimi Üzerine Çalışmalar; Türkiye’de Tarih Ders Kitaplarında Yunanlılara İlişkin Kullanılan Dil ve Yunanlılara İlişkin Öğrenci Görüşleri”, *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 1996, s.11-26; Mustafa Safran, “Türkiye’de Tarih ve Tarih Eğitimi”, *21. Yüzyılda Kimlik, Vatandaşlık ve Tarih Eğitimi*, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 2008.

sal analizi, farklı iktidarların politik ve ideolojik yönelimlere bağlı olarak söylemin nasıl değiştiğini görmemiz bakımından kritik önem taşır. Buna göre içeriğe kimi bilgiler eklenir veya çıkartılır ki bu tercih, bazı yaşantıların hatırlanması, bazıların ise unutturulmasına yöneliktir. Ayrıca yine politik çıkarılara bağlı olarak yaşanan olaylara ve aktörlerine ilişkin olumlu veya olumsuz tutum alınır.

Türkiye'deki tarihyazımı gibi tarih ders kitaplarının da ülkenin siyasi dalgalanmalarından etkilendiğini söylenebilir. Bu sebepten kitabımızda, konuyla ilgili önceki araştırma ve incelemelerin sonuçlarından hareketle, Türkiye'deki tarih ders kitaplarındaki siyasi dalgalanmayı görünür kılmak adına, öne çıkan dört ana dönem, ana kavşaklar olarak kabul ettik.⁸ Bunlar, Türk Tarih Tezi Dönemi (1931-)⁹, Hümanist Dönem (1940-),¹⁰ Türk-İslam Sentezi Dönemi (1960-)¹¹ ve Pedagojik

8 Ahmet Şimşek ve Fatih Yazıcı, "Türkiye'de Tarih Eğitiminin Dünü, Bugünü", *TYB Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 3, 2013, s.9-32, Ahmet Şimşek, (Ed.), *Türkiye'de Tarih Eğitimi*, PegemA Yayınevi, Ankara, 2017.

9 1928 yılından itibaren yürütülen çalışmalar sonucunda Türk Tarihini Tetkik Heyeti kurulmuştur. Heyet, Avrupalıların Anadolu topraklarında iddialarına tarih ile karşılık vermek ve Türk milletinin benliğini keşfetmesini sağlamak amacıyla Türk Tarih Tezini ortaya koymuşlardır. Türk Tarih Tezinde özetle; Türklerin Orta Asya'da yüksek bir medeniyet oluşturduğu fakat bazı tabiat hadiseleri nedeniyle dünyanın dört bir yanına göç ettikleri ve dünyaya bir uygarlık yayan millet oldukları anlatılıyordu. Ahmet Şimşek, "Türk tarih tezi üzerine bir değerlendirme", *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 111, 2012, s.85-99. Türk Tarih Tezi'nin genel amaçları aşağıdaki beş maddede ifade edilmiştir:

- Osmanlı İmparatorluğu sonrası Türk toplumundaki hayal kırıklığı ve küçük düşmüşlük halinden kurtulmak,
- Yeni nesiller özgüven aşlamak,
- Osmanlı-İslam geçmişinden bir kopuş sağlamak,
- Yunan ve Ermeni milliyetçiliğinin Anadolu topraklarındaki hak iddiasına cevap vermek,
- Avrupalıların Türklere karşı olumsuz bakışını değiştirmek. Yücel Kabapınar, "Başlangıcından Günümüze Türk Tarih Tezi ve Lise Tarih Kitaplarına Etkisi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı:2, 1992.

10 Dönemin hümanist tarih anlayışı olarak tanımlanmasında ilk çağ tarih konularına verilen ehemmiyet rol oynamıştır. 1939 yılındaki I. Maarif Şurası ile birlikte Hümanist anlayışın eğitime etkisi başlamıştır. 1950 yılında iktidar olan Demokrat Parti, eğitimi millileştirmek için tarih ders programlarında bazı değişiklikler yapmış olsa da hümanist tarih anlayışının ağırlığı devam etmiştir. Şimşek ve Yazıcı, (2013), a.g.m., Funda Koca, Ahmet Şimşek, Şenel Çamdeviren, "Türk Maarif (Eğitim) Şûralarında Tarih Eğitimi", *Kalem Uluslararası Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 2, (2012), s.189-225. Parti programındaki maddeler doğrultusunda eğitimi millileştirmek için bazı girişimlerde bulunulmuştur. Tarih ders programlarında milliyetçilik odaklı değişimler tarih eğitimini millileştirmeye yetmemiştir. Ders programlarında, hümanist tarih anlayışının ağırlığı yerini muhafaza etmiştir. Buna karşın Demokrat Parti döneminde, Osmanlı Tarihi daha yapıcı bir söylemle ele alınmıştır. Neval Akça Berk, "1950'lerde Tarih Eğitimi", *Türkiye'de Tarih Eğitimi*, Ed. Ahmet Şimşek, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2017, ss.173-197.

11 Bunun temelini ise 1970'li yıllarda İbrahim Kafesoğlu, Altan Deliorman ve Yılmaz Öztuna'nın yazdığı tarih ders kitapları oluşturmuştur. 1982 Askeri darbesi ile birlikte ise

Yönelimler Dönemidir (2007-).¹² Bunakarşın her bir yazarımız, incelediği konunun izini her on yılı örneklendirecek bir kitap üzerinden sürmüştür. Bu bağlamda yazarlarımızın bazısı 1925'ten, çoğunluğu ise 1931'den itibaren her on yıl için bir lise tarih ders kitabını dikkate aldılar. Bu bağlamda incelenen lise tarih ders kitaplarının, 1930, 1940, 1950, 1960, 1970, 1980, 1990, 2000 ve 2010'lu yılları temsilen seçildiği, genişletilmiş kaynakçada görülebilir.

Erken Cumhuriyetin Tarih Perspektifi: Türk Tarih Tezi

Cumhuriyet kurulduktan sonra yeni ders kitapları yazılıncaya kadar bir müddet Osmanlı Devleti döneminden kalan Tarih ders kitaplarından faydalanılmıştır. Kaldı ki Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki tarih öğretim anlayışı, önemli ölçüde II. Meşrutiyet döneminden miras alınmıştı. Bu dönemin ders programlarına siyasal kültür açısından önemli görülen, çağdaş toplum ve milliyetçi değerleri aktarmaya yönelik (*malumat-ı ahlakiyye, medeniye, dinîye ve iktisadiye, talim-i askeri gibi*) dersler ilave edilirken, tarih ve din dersleri gibi var olanlarınsa içerikleri dönemin ruhuna uygun militer tarzda planlanmıştı.¹³

II. Meşrutiyet aydınlarının “yeni insan-yeni toplum” projesi çerçevesinde üzerinde hassasiyetle durdukları okulda vatandaşlık eğitimi, Cumhuriyet'in ilanından sonra da kurucu önderlerin ulus-inşa projesinin önemli bir boyutunu oluşturdu.¹⁴ Cumhuriyetin erken döneminde her ne kadar Avrupamerkezci bir tarihyazım geleneğinden uzaklaşmaya çalışılsa da tarihin milli amaçlarla yeniden kurgulan-

Türk-İslam Sentezi anlayışı tarih ders kitaplarındaki etkisini sürdürmüş, Atatürk milliyetçiliği ağırlıklı Türk Tarih Tezinin unsurları da görülmüştür.

- 12 Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu tarafından 2004 yılında, yapılandırmacı anlayış temelinde ilk adımları atılan ve geliştirilmeye çalışılan eğitim programları, tarih derslerinde 2007'de uygulamaya konulmuştur. Bu değişiklik kapsamında lise tarih ders kitapları da yeniden yazılmıştır. Yapılandırmacı anlayış; öğrencinin bilgiyi anlaması, yorumlaması, başkalarının bakış açılarını tanıyarak kendi anlayışını geliştirmesini öngördüğünden öğrenciyi pasif alıcı konumdan uzaklaştırır. Bu anlayışa göre öğrenciler; kanıtları kullanarak, tartışarak, sorgulayarak, fikirlerini savunarak, hipotezler kurarak ve fikirlerini paylaşarak bilgilerini kendileri yapılandırmak ve bilgiye kendi çabaları ile ulaşmak durumundadırlar. Yapılandırmacı yaklaşımda; öğrencilerin, tarih derslerinde araştıran ve sorgulayan bir yapıda, etkili bir iletişim içinde olmaları, temel kavram, beceri ve değerleri öğrenmeleri beklenmektedir. Bu beklentileri gerçekleştirmek amacıyla tarih ders kitaplarının soyut yapısından kurtarılması için ders kitaplarına fotoğraf, resim, karikatür, minyatür gibi gravürler eklenmiştir A. Taşkın ve A. Şimşek, “Cumhuriyet Dönemi Liselerde “İlkçağ Anadolu Uygarlıkları” Konusundaki Değişim: Üç Kitap Üzerinden Bir Karşılaştırma”, *ISHE 2016 Tam Metin Kitabı*, Muğla, 2016, s.147-157.
- 13 Mehmet Ö. Alkan, II. Meşrutiyet'te Resmi İdeoloji, Resmi Tarih ve Eğitim, *Türkiyede Tarihyazımı*, Ed. V. Engin, A. Şimşek, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 164.
- 14 Füsün Üstel, “*Makbul Vatandaş'ın Peşinde II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 127.